

DEZVOLTAREA LIMBAJULUI COPIILOR PRIN PERCEPEREA ANTONIMELOR

DEVELOPING CHILDREN'S LANGUAGE THROUGH
ANTONYM PERCEPTION

Liuba CIOBANU-MOCANU,
doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Institutul de Științe ale Educației, Chișinău

The article reflects the outlook on the antonymy problems. It proposes diverse ways of getting the preschool and early school age children accustomed to the antonymy words.

Problemele de vocabular în procesul de comunicare sînt unele dintre cele mai importante. Printre cele ce vizează semantica cuvîntului, se plasează și antonimia, care are cele mai complexe implicații în exprimarea corectă, nuanțată [1].

Antonimia, drept una dintre categoriile semantice fundamentale, și posibilitățile de însușire ale ei au stat în vizorul atît a lingviștilor (A. Bidu-Vrînceanu, M. Bucă, I. Evseev, N. Forăscu, L. Novicov etc.), cît și a cercetătorilor din domeniul pedagogiei și a psihologiei.

În general, antonimia poate fi definită, în modul cel mai concis, ca relație dintre cuvintele diametral opuse ca sens [4]. Unii cercetători, de exemplu L. Maksimov, consideră drept antonime doar cuplul de cuvinte ce exprimă relațiile dintre două însușiri ce se exclud reciproc și între care poate interveni un al treilea – ceva intermediar. În acest

caz, relevă R. Sîrbu, nu li se atribuie calitatea de antonime unor cuvinte ca: *zi-noapte*, *viu-mort* din simplu motiv că nu admit intermediari, punct de vedere susținut și de R. Budagov. Alți cercetători însă, cum ar fi, bunăoară, A. Isacenko consideră că pot forma antonime doar noțiunile contradictorii, restrîngînd sfera antonimelor doar la acei termeni contrari, ce sînt formați cu ajutorul prefixului **-ne-** (răzbunător – nerăzbunător).

Părerile s-au diversificat și în legătură cu faptul dacă denumirile persoanelor de sex diferit, ca de exemplu: *bărbat-femeie*, *fiu-fiică* ș. a. formează cupluri antonimice sau nu [9], [3]. În ce privește aspectul formal al antonimelor, unii lingviști consideră ca fiind antonime doar acele unități lexicale care exprimă opoziție semantică prin radicali diferiți (L. A. Bulahovski, S. Stati). În acest caz, se întrebă R. Sîrbu, în ce

categorie trebuie incluse cuvintele care redau raporturi de contrarietate semantică numai cu ajutorul prefixelor negative. Majoritatea specialiștilor însă admit ca fiind antonime atît cupluri de cuvinte cu radicali co-muni (*îmbrăcat-dezbrăcat*), cît și perechile de cuvinte cu radicali diferiți (cuvinte primare - *frumos-urît*), care exprimă, într-un fel sau altul, raporturi de contrarietate semantică.

Din punct de vedere lexicogramatical, antonimele limbii române pot fi: substantivale (*prieten-dușman*); adjectivale (*harnic-leneș*); verbale (*a închide-a deschide*); adverbiale (*sus-jos*). Se consideră că, sub aspect cantitativ, primatul le revine cuplurilor antonimice adjectivale, urmate apoi de verb și substantiv. Se disting, de asemenea, antonime totale, parțiale și contextuale. Ultimele sînt cuvintele care, în utilizarea lor obișnuită, nu formează opoziții antonimice, dar pot intra în raport de antonimie în anumite situații, contexte [5, p. 1].

Opozitic pe care o exprimă antonimele contextuale este condiționată de structura unui enunț în întregime și este rezultatul unui fenomen semantic interesant. Deși, în general, nu poate să schimbe trăsătura dominantă a sensului unui cuvînt, contextul poate să o modifice, subliniază S. Berejan, să sublinieze sau să suprimă unul sau mai multe elemente complementare ale sensului lexemelor [6].

Problema utilizării contextuale a antonimelor este privită de unii cercetători [2, 3] sub aspectul mării varietăți structurale a contextelor, încercîndu-se o sistema-

tizare a acestora și delimitîndu-se diferite tipuri ale lor. Compatibilitățile contextuale, susțin N. Forăscu, A. Bidu-Vrînceanu, reprezintă, implicit, criteriul care stă la baza organizării clasei de antonime, deoarece el se referă direct la această selecție. De exemplu *înalt* se poate repartiza în mai multe paradigme antonimice, în funcție de sensul pe care îl actualizează; *înalt-scund*, *mic* (persoană, casă); *înalt-scăzut* (nivelul apei), sau *tare-moale* (aluat, lemn); *tare-slab*, *nerezistent* (om, caracter), *tare-slab*, *ușor* (vînt, ploaie) etc. Dacă pentru aproape toate sensurile sale *tare* are ca antonim cuvîntul *slab*, (cazuri destul de rare), apoi *slab* are, în principiu, ca antonim, în primul rînd, pe *gras*.

Sînt frecvente cazurile cînd un lexem monosemantic sau polisemantic are ca antonime două sau mai multe unități lexicale, care, la rîndul lor, sînt sinonime (a începe - a sfîrși, a înceta, a (se) isprăvi; îngust - lat, larg etc.).

Analiza cercetărilor lingvistice ne direcționează atenția asupra relațiilor existente între sensurile cu-vintelor care pot fi percepute la o vîrstă fragedă.

La etapa incipientă, anterior familiarizării copiilor cu denumiri de obiecte, acțiuni, fenomene opuse ca sens, este necesar în a le face cunoștință cu noțiunile „sens opus” și „invers” în sensul lor uzual, dat fiind faptul că, îndeosebi în vîrsta preșcolară și școlară mică, nu se operează cu termeni științifici. De exemplu, într-o parte a străzii este grădinița, dar în partea opusă este școala. Dacă lingura o ținem în

mîna..., apoi în mîna opusă, adică în ... ținem pînea etc. Elucidarea acestor noțiuni poate fi efectuată foarte eficient și în baza operelor folclorice (a poveștilor, de exemplu *Fata babei și fata moșneagului*, a proverbelor și ghicitorilor etc.).

Pentru început se propun cupluri cu radicali diferiți (antonime primare) (*greu-ușor, bine-rău, noapteză, iarnă-vară* etc.) care redau cu pregnanță raporturile de contrarietate, exprimînd contraste frapante. Inițierea în cazul unor cupluri antonimice poate decurge astfel:

1. Se propun imagini amplasate haotic ce reprezintă perechi de obiecte opuse după mărime, culoare, formă etc., acțiuni, ca apoi să se solicite gruparea lor astfel ca să formeze perechi „de cuvinte” cu sens opus. Este necesar ca preșcolarii, școlarii mici, după realizarea sarcinii, să facă explicațiile respective.

2. Utilizarea fragmentelor din texte literare în care copiii să depisteze cuplurile antonimice, recurgerea la proverbe, zicători, ghicitori ce sînt construite pe baza antonimelor. De pildă, dacă vrei bine nu face altuia ...; furnica strînge de cu vară pentru... (iarnă); la cap cu dulceață; la coadă cu... (venin) etc.

3. Utilizarea imaginilor, de exemplu „iarna” - „vara”. Copiilor li se solicită, prin folosirea adjectivelor, să facă caracteristica ambelor anotimpuri fiind, evident, în raport de contrarietate.

4. Efectuarea jocurilor „alb - negru”, „Numește cuvîntul opus ca sens”, „Spune invers”, „Eu încep, tu termină...” etc. Drept obiective ale ultimului pot fi: să selecteze cu-

vintele opuse ca sens celor propuse, să completeze propozițiile date, să alcătuiască altele după modelul prezentat. În cadrul acestui joc activitatea copiilor e direcționată de către pedagog spre anumite modele, fapt ce-i face atenți la tot ce vorbesc:

a. *Nici A, nici B* (unde A este cuvîntul dat, căruia trebuie să-i găsim antonimul B) [3]. De exemplu:

Dar să fie mîncarea nici rece, nici... (fierbinte)

Are un păr nici lung, nici...

Să vină nici călare, nici...

Nici laie, nici...

b. *Nu A, ci (dar) B*

Muncește nu bogatul, ci...

Să cumperi pîine nu neagră, ci...

Nu munca îl strică pe om, ci...

Să cumperi pește nu congelat, dar... etc.

c. *După A vine B*

După rîs vine...

După ploaie vine...

După bine vine...

După noapte vine... etc.

d. *Și A și B*

Noi muncim la el și vară, și...

S-au adunat și mare, și...,

Și tineri, și... să vadă cele întîmplate

e. *Ba A, ba B*

Veverița aleargă ba în sus, ba...

Moșneagul o luă cu vorba ba într-un fel, ba...

f. *A. B.*

Eu spun una, el... (alta) și așa a trecut toată ziua

Eu la dreapta, el...

Unii aleargă în sus, alții...

Eu alb, el...

j. *Ori A, ori B* (sau A, sau B)

Ori vorbește, ori... (taci)

Sau ieși, sau...

Sau vară, sau... mereu umblă cu cămașa ceea

h. A ori B

Da ori... (ba)? Pleci ori... (vii)? Etc.

Întru consolidarea acestora în limbajul preșcolărilor, a școlărilor mici, pedagogul le cere să alcătuiască cu ele propoziții, să redacteze eseuri, să facă descrieri etc.

5. Inițierea în antonimia cuvintelor polisemantice.

Întrucât antonimele reunesc cuvintele pe baza opunerii semantice, în sistemul lexical al limbii, același cuvânt, exprimând diferite nu-anțe semantice, poate avea diverse antonime. Sensurile pe care le cuprind cuvintele polisemantice pot avea fiecare valoare antonimică. Pentru a percepe mai bine semnificația cuvântului, trebuie să aflăm sensurile lui opuse.

La întrebarea „Ce poate fi proaspăt?”, copiii, de regulă, răspund *pâinea*.

„Astăzi pâinea este proaspătă, dar peste câteva zile va fi...” continuă pedagogul.

Copiii, fiind orientați în depistarea altor substantive, cărora li se potrivește calificativul „proaspăt”, găsesc antonimul îmbinărilor în cauză: *pește proaspăt -congelat, sărat; cămașă proaspătă - murdară; lapte proaspăt - acru* etc. Întru facilitarea lucrului se poate recurge la întrebări suplimentare. De exemplu, *Cămașa murdară este proaspătă? Atunci cum vom spune invers la cămașă proaspătă?*

6. Familiarizarea cu antonimele contextuale (mai fiind numite aproximative sau ocazionale).

În vorbire se întâlnesc și antonime aproximative, adică lexeme

care, conform paradigmei antonimiei, nu-s antonime, dar care în cadrul unui anumit text apar ca unități lexicale opuse ca sens. De pildă, verbul *a ști* are drept antonim *a nu ști*, dar în exemplul *Cine vrea să știe mult, trebuie să doarmă... puțin* are antonimul *a dormi*. În diferite contexte, același verb poate apărea cu alte lexeme opuse: *Vara doarme, iarna fuge* sau *Iarna fuge, vara stă*.

Pentru *dulce* se pot indica mai multe antonime. De pildă, *dulce - sărat*. Mie îmi place brânza *dulce*, dar mamei cea *sărată*.

Dulce - acru. Serviți astăzi must, cât mai este *dulce*, duminică va fi deja *acru*.

Dulce - amar. Nalt cât casa, /Verde ca mătasa; / *Amar* ca fierea, /*Dulce* ca mierea.

Relația este mereu alta, în funcție de opoziția în care s-a fixat în uz și de felul în care vorbitorii au fost interesați de aprecierea referentului. Promptitudinea cu care copiii indică opușii ca sens, găsesc al doilea element al cuplului dovedește că, în mintea lor cuvintele se asociază pe baza unei legături preexistente „actului vorbirii”. În cazul dat, perechile se referă la „gustul” unor alimente.

Formarea abilității de percepere și folosire a antonimelor în vorbire trebuie să constituie unul dintre criteriile de determinare a perfecțiunii comportamentului verbal, a evoluării limbajului.

Referințe:

1. Bidu-Vrînceanu A., Forăscu N., *Modele de structurare semantică*, Timișoara, 1984.
2. Bucă M., Evseev I., *Probleme de semasiologie a limbii române*, Timișoara, 1976.
3. Sîrbu, R., *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, 1977.
4. Șerban, V., Evseev, I., *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, 1978.
5. Wald, L., *Antonimele în sistemul lexical // Sistemele limbii*, București, 1970
6. Бережан, С., *Семантическая эквивалентность лексических единиц*, Кишинев, 1973
7. Будагов, Р., *Закон многозначности слова. // Русская речь*, 1972, № 3.
8. Булаховский, Л., *Введение в языкознание*, М., 1953.
9. Новиков, Л., *Антонимия в русском языке*, М., 1973.

11 mai, 2006

Recenzent: *Larisa Cuznețov*,
doctor habilitat în pedagogie,
conferențiar universitar

Sasu Ionel

